

ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ОЦІНКАХ ЕКСПЕРТІВ

Важливою частиною досліджень Центру Разумкова у сфері зовнішньої політики є опитування експертів, що дає можливість визначити загальні позиції і прогнози фахівців з важливих зовнішньополітичних питань і відстежувати їх динаміку.

Це є надзвичайно актуальним на нинішньому етапі зміни влади у країні, коли серед державно-політичної еліти, в експертних колах, у суспільстві тривають дискусії навколо проблем підвищення ефективності зовнішньополітичної діяльності, забезпечення національної безпеки України, нових акцентів у зовнішньополітичному курсі нового керівництва. У цьому контексті становлять інтерес результати останнього за часом експертного опитування Центру Разумкова¹.

Під час опитування експерти оцінювали ефективність зовнішньої політики країни, ситуацію на ключових зовнішньополітичних напрямках, визначали загрози національній безпеці та шляхи її забезпечення.

Результати згаданого опитування дають підстави для наступних висновків.

(1). Ефективність дій нового керівництва України з виконання головних зовнішньополітичних завдань експерти оцінюють помітно нижче, ніж за часів президентства В.Ющенка, – за винятком поглиблення співробітництва з Росією, яке оцінюється як найбільш успішне. Майже всі оцінки експертів є нижчими, ніж відповідні оцінки громадян (крім згаданого співробітництва з Росією).

(2). Найбільші загрози для національної безпеки України, на думку експертів, пов'язані з можливістю дестабілізації українського суспільства внутрішніми чинниками (соціальними та економічними), найменш імовірні – загрози, пов'язані з міждержавними збройними конфліктами чи діяльністю терористичних організацій. Водночас, більшість експертів дотримуються думки, що Україна не має сьогодні надійних зовнішніх гарантій незалежності, суверенітету та територіальної цілісності.

(3). Експерти переважно негативно оцінюють вплив угоди з Росією про подовження на 25 років терміну перебування Чорноморського Флоту РФ у Криму на безпеку України. Це суперечить позиції більшості громадян, які дотримуються протилежної точки зору.

(4). Експерти дотримуються думки, що національним інтересам України та її захисту від загроз найбільшою мірою відповідає вступ до ЄС і НАТО. Якщо у ставленні до вступу до ЄС позиції експертів близькі до позицій більшості громадян, то у ставленні до НАТО – кардинально різняться.

(5). На думку більшості експертів, вступ України до Організації Договору про колективну безпеку (ОКДБ) або збереження її позаблоковості матиме переважно негативний вплив на ситуацію у країні та перспективи її розвитку.

ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Найбільш продуктивними експерти вважають дії нової адміністрації в поглибленні співробітництва з Росією (3,89 бала за п'ятибальною шкалою). На початку лютого 2010р., тобто наприкінці перебування на посаді Президента В.Ющенка, ефективність дій на цьому напрямі оцінювалась експертами лише в 1,92 бала². Однак, слід зазначити, що ефективність діяльності керівництва України в інших сферах оцінюється помітно нижче – всі інші середні оцінки перебувають у діапазоні 2,14-2,97 бала.

Найгірше оцінюється забезпечення інтеграції України до світового інформаційно-культурного простору, позитивного міжнародного іміджу країни, впливу та авторитету у світовому співтоваристві, захисту українських громадян за кордоном, безпеки країни, її суверенітету, територіальної цілісності, сприятливих умов розвитку суспільства, держави та економіки, високого рівня конкурентоспроможності країни. За цими позиціями, а також стосовно забезпечення миру і стабільності в регіоні, розвитку відносин з ЄС і США оцінки експертами ефективності зовнішньої політики гірші, ніж на початку лютого 2010р. В інших сферах збереглися приблизно ті ж само оцінки, що й на початку лютого.

¹ Експертне опитування проведено соціологічною службою Центру Разумкова 19-28 травня 2010р. Опитано 92 експерти – народні депутати України, представники центральних і регіональних органів виконавчої влади, державних і неурядових дослідницьких структур у Києві та регіонах України. Окремі оцінки порівнюються з результатами експертного опитування, проведеного з 26 жовтня по 10 листопада 2006р. (95 експертів); ці результати опубліковані в журналі "Національна безпека і оборона" (2006, №9). Також окремі показники порівнюються з результатами опитування громадян України, проведеного з 15-20 травня 2010р. за вибіркою, що репрезентує доросле населення України віком від 18 років за основними соціально-демографічними показниками (опитано 2 014 респондентів). Результати загальнонаціонального опитування, узагальнені в таблицях і діаграмах, див. в матеріалі "Зовнішня політика і політика безпеки України: громадська думка", вміщеному в цьому виданні.

² Докладно див.: Зовнішньополітична сфера в оцінках експертів. – Національна безпека і оборона, 2010, №2, с.30-38.

ОЦІНКА ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Оцінюючи наявність загроз для України, експерти найчастіше називають високий рівень бідності населення, конфліктогенний рівень майнового розшарування суспільства, узурпацію влади певними політичними силами, погіршення міжнародного іміджу України, руйнування системи суспільних цінностей, порушення територіальної цілісності держави під впливом внутрішніх чинників, критичну залежність стратегічних підприємств, галузей економіки від іноземного капіталу, перетворення України на буферну зону, зниження ефективності силових структур до рівня, що не забезпечує надійний захист від існуючих і потенційних загроз, втрату або обмеження державного суверенітету, економічний занепад (на кожну з цих загроз вказують понад 60% експертів).

Рідше називаються такі загрози, як позбавлення (значне ускладнення) доступу України до іноземних ринків збуту вітчизняної продукції, втягування України в конфронтацію міжнародних суб'єктів, переростання внутрішніх протиріч на відкриті конфлікти із застосуванням сили, позбавлення (або значне ускладнення) доступу України до ресурсів (насамперед енергоресурсів), анексія частини її території іншою державою, поширення на територію України міжнародного тероризму, втягування України у збройні конфлікти на території сусідніх країн, поширення міжнародних конфліктів на територію України (на існування цих загроз вказують від 32% до 54% експертів).

Отже, найбільшими експерти вважають загрози, пов'язані із внутрішніми (соціальними та економічними) чинниками, менш імовірними – пов'язані з можливістю виникнення міждержавних збройних конфліктів чи терористичною загрозою.

Водночас, лише 16,3% експертів дотримуються думки, що Україна має сьогодні надійні зовнішні гарантії незалежності, суверенітету та територіальної цілісності, протилежну думку поділяють 78,3%. Приблизно такими (відповідно 11% і 79,8%) ці оцінки були на початку лютого 2010р. Громадяни також переважно негативно оцінюють стан забезпечення національної безпеки, хоча їх оцінки не настільки категорично негативні (відповідно 36,4% і 45,4%).

Експерти негативно оцінюють вплив угоди з Росією про подовження на 25 років терміну перебування Чорноморського Флоту РФ у Криму на безпеку України, – 72,8% з-поміж них вважають, що угода не зміцнює безпеку країни. Це суперечить позиції більшості опитаних громадян, 55,8% яких дотримуються протилежної точки зору.

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЇЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Експерти найчастіше дотримуються думки, що національним інтересам України та її захисту від загроз найбільшою мірою відповідає вступ до НАТО. Відносна більшість (40,2%) опитаних експертів переконані, що НАТО має бути провідною організацією у сфері забезпечення регіональної безпеки в Європі. Європейський Союз в такій якості називають 23,9% експертів, ОБСЄ – 15,2%, інші організації – помітно менше.

Експерти оцінювали наслідки реалізації трьох сценаріїв розвитку зовнішньополітичної стратегії України у ставленні до міждержавних оборонних альянсів: вступу до НАТО, до ОДКБ і збереження позаблоковості. Якщо враховувати такі аспекти, як забезпечення безпеки, розвиток оборонно-промислового комплексу (ОПК), розвиток демократії, забезпечення міжнародного авторитету країни, вплив на економічну ситуацію, відносини з ЄС, то переважно позитивно оцінюється вступ України до НАТО. На думку експертів, вступ до Альянсу матиме переважно негативний вплив лише на дві сфери: відносини з Росією і стабільність у суспільстві.

Натомість вступ до ОДКБ матиме безумовно позитивний вплив лише на відносини з Росією, і суперечливий – на розвиток ОПК (39,1% експертів вказують на позитивний вплив, 30,4% – на негативний) та на економічну ситуацію (відповідно 20,7% і 27,2%). На всі інші сфери, на думку більшості експертів, вступ до цієї організації матиме негативний вплив.

Збереження позаблокового статусу матиме, на думку експертів, переважно негативний вплив на більшість перелічених сфер, за винятком міжнародного авторитету, впливу на економічну ситуацію і відносини з ЄС, стосовно яких в експертному середовищі не сформувався чіткої домінуючої позиції.

Оцінюючи якість інформування громадян українськими ЗМІ про кожен із шляхів забезпечення національної безпеки, експерти найчастіше вказують на переважання тенденційної, здебільшого негативної інформації стосовно вступу до НАТО, на відсутність інформації стосовно вступу до ОДКБ і набуття статусу постійного нейтралітету та на тенденційну, головним чином позитивну інформацію стосовно збереження позаблоковості.

Абсолютна більшість (88%) експертів вважають, що безпеку України зміцнив би вступ до ЄС. З ними згодні 50,6% опитаних громадян. Відповідно, переважна більшість (79,3%) експертів дотримуються думки, що Україні потрібно вступати до ЄС (так само вважають 52,8% громадян).

Найбільш важливими напрямами співробітництва України з ЄС експерти вважають забезпечення режиму вільної торгівлі з ЄС і підготовку Дорожньої карти із запровадження безвізового режиму між Україною і ЄС.

У ставленні до НАТО позиції експертів і громадян України кардинально різняться. 79,3% експертів виступають за те, щоб, не форсуючи процес вступу до НАТО, зосередитися на ефективному виконанні Річних національних програм, поглиблювати співробітництво з НАТО, провести відповідну інформаційну кампанію і лише 8,7% – за те, щоб відмовитися від вступу до НАТО. Серед опитаних громадян ці показники становлять відповідно 18,9% і 44,5%. Тобто, якщо громадяни переважно виступають проти вступу до НАТО, то експерти – за поглиблення співробітництва з перспективою вступу в майбутньому.

Водночас, успішність реалізації Річної національної програми, яка на час її ухвалення була покликана реалізувати курс України на євроатлантичну інтеграцію, оцінюється експертами надзвичайно низько (від 1,34 у сфері боротьби з корупцією до 2,33 бала в реформуванні Збройних Сил). ■

Якою мірою нинішня зовнішня політика керівництва України забезпечує...?
% опитаних експертів

	Середній бал*	ОЦІНКА					Важко відповісти
		"1"	"2"	"3"	"4"	"5"	
Поглиблення співробітництва з РФ	3,89	30,4	38,0	10,9	9,8	3,3	7,6
Розвиток взаємовигідних партнерських відносин з країнами-сусідами	2,97	3,3	29,3	29,3	23,9	7,6	6,5
Мир і стабільність у регіоні	2,87	2,2	26,1	34,8	23,9	9,8	3,3
Спрощення візових режимів, процедур прикордонного контролю	2,87	0,0	20,7	44,6	19,6	6,5	8,7
Розвиток відносин з ЄС	2,85	3,3	18,5	40,2	28,3	5,4	4,4
Зміцнення співпраці з США	2,73	2,2	9,8	46,7	22,8	7,6	10,8
Сприятливі умови розвитку суспільства, держави та економіки, високий рівень конкурентоспроможності країни	2,28	1,1	12,0	19,6	39,1	20,7	7,6
Безпеку країни, її суверенітет, територіальну цілісність	2,25	1,1	12,0	26,1	28,3	29,3	3,3
Позитивний міжнародний імідж країни, вплив і авторитет у світовому співтоваристві	2,20	0,0	10,9	19,6	37,0	22,8	9,8
Надійний захист своїх громадян за кордоном	2,19	0,0	4,3	28,3	39,1	19,6	8,7
Інтеграція України до світового інформаційно-культурного простору	2,14	0,0	7,6	26,1	33,7	28,3	4,4

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що забезпечує дуже добре, а "5" – дуже погано.

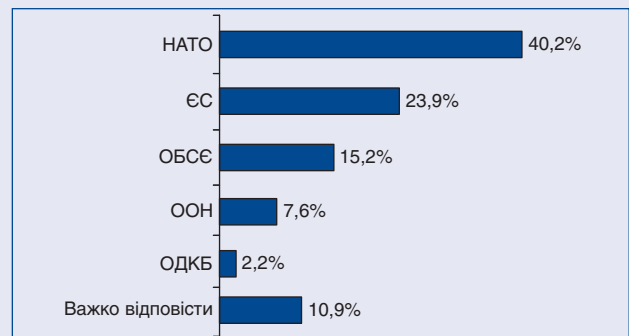
Чи існують нині для України наведені загрози?
% опитаних експертів

	ІСНУЄ		НЕ ІСНУЄ		ВАЖКО ВІДПОВІСТИ	
	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.
Високий рівень бідності населення, конфліктогенний рівень майнового розшарування населення України	83,2	85,9	5,3	2,2	11,6	12,0
Узурпація влади певними політичними силами	81,1	79,3	14,7	14,1	4,2	6,5
Погіршення міжнародного іміджу України	89,5	75,0	6,3	15,2	4,2	9,8
Руйнування системи суспільних цінностей	70,5	70,7	13,7	17,4	15,8	11,9
Критична залежність стратегічних підприємств, галузей економіки від іноземного капіталу	61,1	66,3	23,2	17,4	15,8	16,3
Порушення територіальної цілісності держави під впливом внутрішніх чинників	64,2	66,3	24,2	21,7	11,6	12,0
Перетворення України на буферну зону	69,5	65,2	12,6	14,1	17,9	20,6
Зниження ефективності силових структур до рівня, що не забезпечує надійний захист від існуючих і потенційних загроз	66,3	65,2	18,9	18,5	14,8	16,3
Втрата або обмеження державного суверенітету	56,8	64,1	32,6	23,9	10,6	12,0
Економічний занепад	66,3	62,0	25,3	17,4	8,4	20,7
Позбавлення (значне ускладнення) доступу України до іноземних ринків збуту вітчизняної продукції	82,1	54,3	10,5	19,6	7,4	26,0
Втягування України в конфронтацію міжнародних суб'єктів	53,7	54,3	26,3	34,8	20,0	10,9
Переростання внутрішніх протиріч на відкриті конфлікти із застосуванням сили	51,1	51,1	45,3	27,2	14,8	21,8
Позбавлення (значне ускладнення) доступу України до ресурсів (насамперед енергоресурсів)	48,9	48,9	10,5	32,6	7,4	18,5
Поширення на територію України міжнародного тероризму	28,4	41,3	51,6	28,3	20,0	30,5
Анексія частини її території іншою державою	47,4	41,3	42,1	38,0	10,6	20,7
Втягування України у збройні конфлікти на території сусідніх країн	24,2	33,7	62,1	41,3	13,7	25,0
Поширення міжнародних конфліктів на територію України	30,5	31,5	57,9	46,7	20,0	21,8

Яка з наведених моделей забезпечення безпеки України найбільшою мірою відповідає...?
% опитаних експертів

	ВИМОГАМ ЗАХИСТУ ВІД ЗАГРОЗ		НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ	
	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.
Вступ до НАТО	63,2	48,9	61,1	46,7
Збереження позаблоковості	12,6	8,7	13,7	13,0
Набуття статусу постійного нейтралітету	4,2	7,6	8,4	9,8
Вступ до Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ)	0,0	7,6	0,0	3,3
Інше	5,3	7,6	3,2	5,4
Важко відповісти/ не відповіли	14,7	19,5	13,7	21,7

Яка організація повинна бути провідною у процесі забезпечення регіональної безпеки в Європі?
% опитаних експертів

Які наслідки в зазначених сферах для України матиме збереження позаблоковості?
 % опитаних експертів

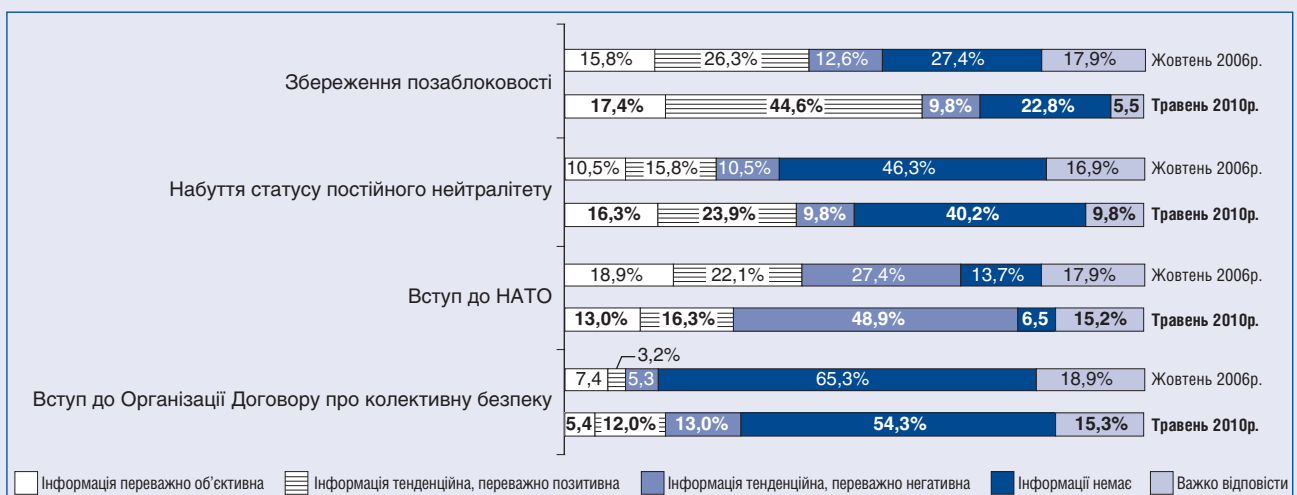
Сфери	Наслідки	ПОЗИТИВНІ		НЕГАТИВНІ		НЕ МАТИМЕ НАСЛІДКІВ		ВАЖКО ВІДПОВІСТИ	
		Жовтень 2006р.	Травень 2010р.	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.
Відносини з Росією		51,6	53,3	17,9	17,4	21,1	16,3	9,5	13,1
Стабільність у суспільстві		29,5	41,3	20,0	14,1	29,5	27,2	21,0	17,4
Безпека		14,7	25,0	60,0	54,3	12,6	6,5	12,7	14,2
Міжнародний авторитет		20,0	22,8	44,2	32,6	25,3	33,7	10,5	10,9
Економічна ситуація		17,9	21,7	40,0	30,4	28,4	26,1	13,7	21,8
Розвиток демократії		17,9	20,7	34,7	42,4	38,9	22,8	8,4	14,2
Відносини з ЄС		17,9	17,4	46,3	27,2	23,2	43,5	12,6	12,0
Оборонно-промисловий комплекс		22,1	17,4	51,6	54,3	16,8	14,1	9,5	14,2

Які наслідки в зазначених сферах для України матиме її приєднання до Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ)?
 % опитаних експертів

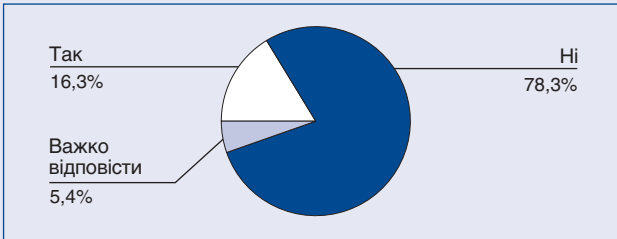
Сфери	Наслідки	ПОЗИТИВНІ		НЕГАТИВНІ		НЕ МАТИМЕ НАСЛІДКІВ		ВАЖКО ВІДПОВІСТИ	
		Жовтень 2006р.	Травень 2010р.	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.
Відносини з Росією		72,6	66,3	6,3	9,8	9,5	6,5	11,6	17,4
Оборонно-промисловий комплекс		25,3	39,1	38,9	30,4	18,9	12,0	16,8	18,5
Безпека		8,4	26,1	57,9	60,9	14,7	3,3	18,9	9,8
Економічна ситуація		15,8	20,7	40,0	27,2	28,4	21,7	15,8	30,4
Відносини з ЄС		2,1	15,2	80,0	66,3	8,4	7,6	9,5	10,9
Міжнародний авторитет		4,2	14,1	69,5	63,0	13,7	6,5	12,7	16,3
Розвиток демократії		4,2	10,9	68,4	68,5	17,9	12,0	9,5	8,7
Стабільність у суспільстві		6,3	15,2	53,7	66,3	20,0	5,4	20,0	13,1

Які наслідки в зазначених сферах для України матиме набуття нею членства в НАТО?
 % опитаних експертів

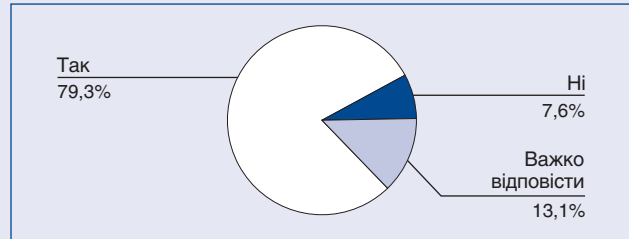
Сфери	Наслідки	ПОЗИТИВНІ		НЕГАТИВНІ		НЕ МАТИМЕ НАСЛІДКІВ		ВАЖКО ВІДПОВІСТИ	
		Жовтень 2006р.	Травень 2010р.	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.	Жовтень 2006р.	Травень 2010р.
Міжнародний авторитет		81,1	75,0	1,1	4,3	8,4	8,7	9,5	11,9
Відносини з ЄС		86,3	75,0	5,3	5,4	1,1	7,6	7,4	11,9
Безпека		77,9	72,8	9,5	10,9	3,2	5,4	9,5	10,8
Розвиток демократії		77,9	72,8	1,1	10,9	14,7	8,7	6,3	7,6
Оборонно-промисловий комплекс		55,8	54,3	20,0	21,7	6,3	5,4	17,9	18,4
Економічна ситуація		56,8	45,7	8,4	10,9	16,8	18,5	17,9	25,1
Стабільність у суспільстві		29,5	16,3	28,4	53,3	17,9	6,5	24,3	24,0
Відносини з Росією		5,3	13,0	76,8	72,8	9,5	3,3	8,5	10,8

Як українські ЗМІ інформують громадян про кожен з наведених шляхів забезпечення національної безпеки?
 % опитаних експертів

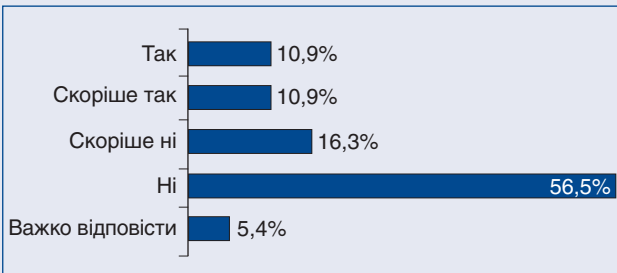
Чи має сьогодні Україна надійні зовнішні гарантії її незалежності, суверенітету та територіальної цілісності?
% опитаних експертів

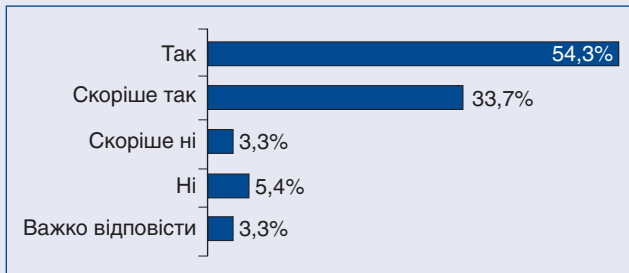
Чи потрібно Україні вступити до Європейського Союзу?
% опитаних експертів

Чи зміцнює безпеку України угода з Росією про подовження на 25 років терміну перебування Чорноморського Флоту РФ у Криму?
% опитаних експертів

Якщо б Україна була членом ЄС, чи зміцнило б це її безпеку?
% опитаних експертів

Як слід діяти Україні стосовно НАТО?
% опитаних експертів

Які напрями співробітництва України з ЄС є найбільш важливими?
% опитаних експертів

	Дуже важливо	Скоріше важливо	Скоріше не важливо	Не важливо	Важко відповісти
Забезпечення режиму вільної торгівлі з ЄС	77,2	21,7	0,0	0,0	1,1
Підготовка Дорожньої карти із запровадження безвізового режиму між Україною та ЄС	71,7	28,3	0,0	0,0	0,0
Розширення міжлюдських контактів з країнами ЄС	55,4	38,0	1,1	1,1	4,4
Укладення з країнами ЄС угод у сферах працевлаштування, соціального захисту та пенсійного забезпечення	54,3	38,0	3,3	0,0	4,4
Зміцненні безпеки і стабільності на європейському континенті	50,0	38,0	6,5	3,3	2,2
Зміцнення спільної боротьби з нелегальною міграцією, міжнародною злочинністю, тероризмом	45,7	47,8	5,4	1,1	0,0

Наскільки успішно реалізується курс України на євроатлантичну інтеграцію (Річна національна програма) у наведених сферах?
% опитаних експертів

	Середній бал*	ОЦІНКА					Важко відповісти
		"1"	"2"	"3"	"4"	"5"	
Реформування Збройних Сил	2,33	18,5	32,6	26,1	10,9	0,0	12,0
Інформаційна сфера	2,10	29,3	33,7	23,9	7,6	0,0	5,4
Економічна сфера	1,93	29,3	37,0	18,5	2,2	0,0	13,1
Внутрішньополітична сфера	1,90	35,9	37,0	17,4	4,3	0,0	5,4
Правова сфера	1,78	39,1	30,4	19,6	0,0	0,0	10,9
Реформування правоохоронних органів	1,74	40,2	38,0	14,1	1,1	0,0	6,5
Реформування судової системи	1,50	55,4	27,2	7,6	1,1	0,0	8,7
Боротьба з корупцією	1,34	67,4	21,7	5,4	0,0	0,0	5,5

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає найвищий бал, а "5" – найнижчий.